

ΔΕ 18 Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΠΛΕΙΟΨΗΦΙΑΣ

1. Η ΑΣΚΗΣΗ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΛΗΘΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΤΗΣ «αθροιστικής θεωρίας»

Στο πρώτο μέρος της ενότητας ο Αριστοτέλης διερευνά με επιφύλαξη και διστακτικότητα στο ύφος το θέμα της άσκησης της εξουσίας από το πλήθος. Για το θέμα αυτό διαπιστώνει αρνητικά και θετικά στοιχεία:

α) **Το αρνητικό στοιχείο** είναι ότι το κάθε επιμέρους άτομο μπορεί να μην είναι αξιόλογος άνθρωπος.

β) **Το θετικό στοιχείο** είναι ότι ενωμένα όλα αυτά τα επιμέρους άτομα μπορούν να αποτελέσουν μια δύναμη ανώτερη από εκείνη των λίγων και άριστων. **Το πλήθος, λοιπόν, υπερέχει του ενός ή των λίγων, γιατί μπορεί να διαθέτει συνολικά περισσότερη αρετή και φρόνηση από αυτούς** («ενωμένοι ... καλύτεροι από εκείνους»). Η άποψη αυτή είναι η λεγόμενη «**αθροιστική θεωρία**», η οποία αποτελεί ως σήμερα βασικό επιχείρημα υπέρ της δημοκρατίας ή της «πολιτείας», όπως την ονομάζει ο Αριστοτέλης, ενός πολιτεύματος που περικλείει τα πλεονεκτήματα όλων των άλλων πολιτευμάτων και αποτελεί σύνθεση δημοκρατικών στοιχείων.

Η αξία της συνεισφοράς των πολλών και συνεπώς η ιδέα της αθροιστικής θεωρίας είναι γνωστή ήδη από τα χρόνια του Ομήρου. Στη ραψωδία Ν της Ιλιάδας ο ποιητής περιγράφει μια φοβερή μάχη μεταξύ των Αχαιών και των Τρώων δίπλα στα καράβια και βάζει κάποια στιγμή στο στόμα του Ποσειδώνα την ακόλουθη φράση, με την οποία ο θεός θέλει να εμψυχώσει τον ήρωα Ιδομενέα (στ. 237): «κι οι πιο αχαμνοί, σαν πουν να σμίξουνε, κάτι θα κάνουν πάντα» («συμφορτή δ' αρετή πέλει άνδρων και μάλα λυγρών»).

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΣΚΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΛΗΘΟΣ

Ο Αριστοτέλης, προκειμένου να αποδείξει τη μεγάλη αξία της συνεισφοράς του πλήθους έναντι της συνεισφοράς των ολίγων και άριστων, χρησιμοποιεί ως τεκμήρια τα εξής παραδείγματα:

α) **Η οργάνωση ενός δείπνου** («όπως ακριβώς τα δείπνα ... ενός μόνο ανθρώπου»): πρόκειται για ένα παράδειγμα, αντλημένο από την καθημερινή ζωή. Ένα δείπνο είναι καλύτερο και πλουσιότερο, αν συνεισφέρουν οικονομικά πολλοί στην προετοιμασία του. Με ανάλογο τρόπο και η πόλη διοικείται καλύτερα, αν συμμετέχουν πολλοί στην άσκηση της εξουσίας.

Ιδιαίτερα η φράση «όχι σαν άτομα, αλλά σαν σύνολο» μας παραπέμπει στον ορισμό του πολίτη που έδωσε ήδη προηγουμένως ο Αριστοτέλης. Η συμμετοχή των πολιτών στην εκκλησία του δήμου και ο μεγάλος αριθμός των πολιτών - δικαστών έδειχνε καθαρά πως το σώμα των πολιτών θεωρούνταν στην Αθήνα ικανό να παίρνει αποφάσεις χάρη στην «αθροιστικά» συσσωρευόμενη αρετή και φρόνηση.

β) **Ο άνθρωπος με τα πολλά χέρια και πόδια** («Πολλοί καθώς είναι ... αρετή και εξυπνάδα»): η παρομοίωση αντλείται από τον χώρο της μυθολογίας, όπου συναντάμε τα τερατόμορφα πλάσματα με τα πολλά χέρια και πόδια. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι Ερινύες, οι Εκατόγχειρες κτλ. Κατ' αναλογία λοιπόν με αυτά τα πλάσματα, και το πλήθος μοιάζει με έναν άνθρωπο με πολλά χέρια και πόδια, με πολλαπλάσια επομένως δύναμη και με συσσωρευμένη αρετή και εξυπνάδα.

γ) **Η κριτική μουσικών και ποιητικών έργων** («Γι' αυτό και οι πολλοί ... και όλοι μαζί το σύνολο»): η μεταφορά μας παραπέμπει στην κρίση των μουσικών και ποιητικών έργων στους δραματικούς αγώνες στην αρχαία Αθήνα. Οι κριτές αυτών των αγώνων, οι οποίοι ήταν δέκα στον αριθμό διέθεταν την θεατρική παιδεία των Αθηναίων της εποχής τους και εκλέγονταν με κλήρωση από το σύνολο των πολιτών. Ο καθένας τους έγραφε την κρίση του πάνω σε μια πινακίδα. Το αποτέλεσμα προέκυπτε από τις κρίσεις που αναγράφονταν στις πέντε από τις δέκα πινακίδες κι έτσι, εκφραζόταν η γνώμη όλων των Αθηναίων πολιτών.

Αντίστοιχα ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι το κάθε άτομο, έστω κι αν δεν διαθέτει εξειδικευμένες γνώσεις, αλλά διαθέτει καλλιέργεια (*Πολιτικά* 1282a 15: «ἂν ἢ τὸ πλῆθος

μη λίαν άνδραποδῶδες, ἔσται γάρ ἕκαστος μὲν χείρων κριτῆς τῶν εἰδῶτων, ἅπαντες δὲ συνελθόντες ἢ βελτίους ἢ οὐ χείρους»), μπορεί να κρίνει κάποιες λεπτομέρειες του έργου. Ο Αριστοτέλης λοιπόν διακρίνει από τη μία μεριά την κριτική ικανότητα του ειδικού στο αντικείμενό του, κι από την άλλη την κριτική ικανότητα του μορφωμένου ανθρώπου. Αν αθροίσουμε τις κρίσεις του κάθε ατόμου, θα προκύψει μια πιο ολοκληρωμένη αξιολόγηση και πιο αντικειμενική κριτική. Επομένως και πάλι αποδεικνύεται **η υπεροχή της συλλογικής κρίσης του πλήθους.**

Αντίθετοι με την άποψη του Αριστοτέλη, ότι κριτική μπορεί να ασκεί κάθε επιμέρους άτομο, ήταν **ο Σωκράτης** και **ο Πλάτωνας**. Ο Σωκράτης σύμφωνα με όσα μας διηγείται ο βιογράφος των αρχαίων φιλοσόφων Διογένης ο Λαέρτιος στις αρχές του 3ου μ.Χ. αιώνα (*Βίοι φιλοσόφων* II 42), έλεγε πως η γνώμη μας για την αρετή δεν μπορεί τελικά να διαμορφώνεται με τον τρόπο με τον οποίο καταλήγουν στις αποφάσεις τους οι δικαστές· ήθελε δηλαδή να πει πως τέτοια θέματα είναι θέματα των ειδικών και όχι του πλήθους. Άλλωστε κι ο ίδιος υπήρξε θύμα της «γνώμης» των πολλών. Ο Πλάτωνας από την άλλη, μίλησε στους «Νόμους» του (*Νόμοι* 700a – 701b, και στο 670b) για «ἀμούσους βοὰς πλήθους», ή «γελοῖος γὰρ ὃ γε πολὺς ὄχλος ἡγούμενος ἱκανῶς γινώσκειν τό τε εὐάρμοστον καὶ εὐρυθμον καὶ μη» και παραπονέθηκε στο τέλος, ότι «τὰ θέατρα ἐξ ἀφώνων φωνήεντ' ἐγένοντο» (= «το κοινό του θεάτρου απέκτησε [δυστυχώς] φωνή, από άφωνο που ήταν πρώτα») και «ἀντὶ ἀριστοκρατίας ἐν αὐτῇ θεατροκρατία τις πονηρὰ γέγονεν». Στη συνέχεια μία και μοναδική φορά και σε σχέση μόνο με τη γνώση των ανθρώπων, στους «Νόμους» 950b, ο Πλάτων θα υποστηρίξει: «Υπάρχει κάτι θεϊκό και εύστοχο ακόμα και στους μειονεκτικούς ανθρώπους, με αποτέλεσμα πολλοί, ακόμα κι από αυτούς που είναι εντελώς μειονεκτικοί, να γνωρίζουν στα λόγια και τις πράξεις τους, να διακρίνουν έναν καλύτερο από έναν χειρότερο άνθρωπο. Για τούτο οι κυβερνώντες πρέπει να λαμβάνουν πολύ υπόψη τους την καλή κριτική αξιολόγησης εκ μέρους των πολλών».

Στη συνέχεια, που δεν περιλαμβάνεται στην ενότητά μας, ο Αριστοτέλης διερευνά το θέμα της άσκησης της εξουσίας από τους λίγους και άριστους. Για το θέμα αυτό διαπιστώνει τα αρνητικά και θετικά στοιχεία:

α) **Το θετικό στοιχείο** είναι ότι οι λίγοι, αλλά αξιόλογοι άνθρωποι, είναι ανώτεροι από τους πολλούς, γιατί στην προσωπικότητα του καθενός συγκεντρώνονται ιδιότητες που στους πολλούς εμφανίζονται διάσπαρτες.

β) **Το αρνητικό στοιχείο** είναι ότι συνολικά οι ιδιότητες αυτών των λίγων μπορεί να είναι λιγότερες από τις θετικές ιδιότητες των πολλών ως συνόλου.

Είναι σαφές ότι ο φιλόσοφος αναγνωρίζει ότι υπάρχουν κάποιοι άνθρωποι αξιόλογοι, οι οποίοι είναι ανώτεροι από το κάθε επιμέρους άτομο του πλήθους, επειδή συγκεντρώνουν στο πρόσωπό τους όλες εκείνες τις θετικές ιδιότητες που στο πλήθος είναι διάσπαρτες.

Βέβαια και η διαλλακτικότητα του χαρακτήρα του και η επιστημονική του σκέψη τον οδηγούν στο **να μη διατυπώσει με ενάργεια και σαφήνεια την προτίμησή του αυτή**. Αυτό συμβαίνει γιατί ο Αριστοτέλης βρίσκεται ακόμα στην αναζήτηση του ιδανικού κράτους, συζητώντας σε επίπεδο αρχών πώς κυβερνάται ένα κράτος, πώς μπορεί και πώς πρέπει να κυβερνάται.

Το πολίτευμα λοιπόν που κρίνεται ορθότερο, κατά τη γνώμη του Αριστοτέλη, είναι η **«πολιτεία»**, ή υγιής δημοκρατία, όπου **κυβερνά το πλήθος με αρετή και φρόνηση** και η οποία αποβλέπει στην **τέλεια και αυτάρκη ζωή**.

3. Η ΔΙΣΤΑΚΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΥΦΟΥΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο σχόλιο, ο Αριστοτέλης διερευνά με επιφύλαξη και διστακτικότητα στο ύφος το θέμα της άσκησης της εξουσίας από το πλήθος. Η επιφύλαξή του αυτή διαφαίνεται στην πρώτη κιάλας περίοδο του κειμένου στις εξής φράσεις: «πρέπει **μάλλον** να την ασκεί το πλήθος», «**νομίζω ότι μπορεί να συζητηθεί**», «παρουσιάζει, **βέβαια**, κάποιες **δυσκολίες**», «περιέχει **όμως ίσως** και

κάποια αλήθεια», καθώς και στη συνέχεια με τα: **«μπορεί κανείς να πει τούτο», «το** κάθε επιμέρους άτομο **μπορεί να μην είναι** τίποτε το αξιόλογο», «ενωμένοι όμως όλοι μαζί **είναι ενδεχόμενο να είναι».** Το ύφος αυτό είναι απόλυτα δικαιολογημένο, αν λάβουμε υπόψη την επιθυμία και επιδίωξη του Αριστοτέλη να διερευνήσει όλα τα θέματα που αφορούν τα πολιτεύματα και τα χαρακτηριστικά τους, χωρίς να παραλείπει καμία πτυχή του θέματος. Το **διαλλακτικό ύφος** του κειμένου δίνει την διάσταση της **αντικειμενικότητας** στην διερεύνηση των ενδεχόμενων που βρίσκεται σε εξέλιξη.

4. Ο ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΣΚΕΨΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

Μελετώντας συνολικά την ενότητα παρατηρούμε τον **αναλογικό τρόπο σκέψης** του Αριστοτέλη, με τον οποίο στηρίζει την «αθροιστική αρχή» και ο οποίος γίνεται φανερός με τη χρήση παραδειγμάτων. Έτσι, όπως συμβαίνει με τους συνδαιτυμόνες στα δείπνα και με τους κριτές μουσικών και ποιητικών έργων, το ίδιο συμβαίνει και με την άσκηση της εξουσίας από τους πολλούς· η συνεισφορά δηλαδή των πολλών οδηγεί σε καλύτερα αποτελέσματα. Φαίνεται λοιπόν ότι στα πρακτικά ζητήματα η «αθροιστική αρχή» είναι σωστή.

Η διατύπωση της «αθροιστικής αρχής» αποτελεί ένα από τα τέσσερα επιχειρήματα που αναπτύσσει ο Αριστοτέλης στη συνέχεια, υπέρ της απαίτησης των πολλών να κυβερνούν.